

En doft från snart svunna tider

Det är lukten. Den finns där redan på väg in i undersökningsrummet; kanske inte god men heller inte dålig. Det är en doft som i sitt koncentrat rymmer århundradens, kanske ett årtusendes livsform. Och jag tillhör som landsbygdsdoktor med all sannolikhet den sista generationens läkare att uppleva den, medförd som den är av äldre från »stugor i skogen«.

Lukten är en blandning av den inburna vedens parfymer, skogsarbetets terpener och ladugårdsdoften från arbetskläderna, vilka hänger i den kalla farstun; av den isolerande mossan eller myrstacken bakom köksväggen i pärlspont, målad i svala färger 1932; av askan i Husqvarnaspisen, hypermodern 1953; allt i en blandning av död och liv – från de många flugorna som under årtiondena fallit ner mellan golvtäljorna, över lortar och blodstänk av möss som fångats i fällor eller i kattens språng, till väggarnas doftreminiscenser av ett oändligt antal somrar, där hemmansägarens hustru eller barn från lyckor tagit in humleblomster, prästkrage och purpurnäva.

Idag är titeln hemmansägare nästan undantagslöst förvisad till landsortskyrkornas gravstenar. Titeln är inte fin nog i vår tid av EU-understött stordriftstänkande, storskalig svinproduktion och kemikaliebesprutad industriell monokultur. Men en gång i tiden stod hemmansägare för backstugusittarnas upprättelse, ett socialt uppåtstigande, en position i samhället. Att äga den jord som gav en familj bärgning, ett hemman, att vara hemma – är inte det vad så många makt- och rotlösa söker idag, åtminstone psykologiskt? 1800-talets utanförskap går igen i vårt eget samhälle, men de många sönderstressade, utbrända och segregerade medborgarna får inte sin mänskliga upprättelse genom att hänvisas till läkares receptblock.

Det är en doft som tränger in på läkarmottagningen och den står för en annan rytm. Kvinnans position har ofta varit att sköta hemmets och gårdens uppgifter i en arbetsfördelning utan

könsemancipationens skarpa träta om rättvisa. Här blir övergången till pensionärstillvaron omärklig, förgylld av kanske livets första egna inkomster med folkpension. För mannen kan det vara svårare. Ofta har han haft åtminstone ett deltidsarbete, då intäkterna från skogen och tegarnas bearbetning med Ferguson, »Grälle« 1955, inte räckte i den efter kriget expanderande penningekonomin. Här blir räddningen veden.

För att hålla köksspisen eller kanske pannan igång under året ska träden sågas ner. I det ögonblicket strävar blicken efter skönhet; kanske är det röjning

av en igenväxande gammal åker i illusionen att något består, att kommande generation ska glädja sig åt ett öppet landskap; kanske är det gallring i en bidragsunderstödd granplantering. Den kan en gång ha varit pappas havremosse, upptagen med statsbidrag på den tid då odling, också av mager mark, var en närande och inte tärande gren.

Så ska veden köras hem och arbetsgemenskapens glädje – ofta ansluter någon granne – viner med kapklingans ljud över nejden. Så ska veden klyvas, läggas upp snyggt i trave eller rundel, där varje trä noga vänds och synas för att förena det vackra med stabilitet. Så ska den torkade veden kastas in eller

staplas i vedbon och under höst och vinter köras och bäras in i stugan.

Denna process, denna »psykoterapi«, denna motion och motivation – att vara behövd, att ha en uppgift kvar – kontrasterar rent medicinskt mot det moderna äldrelev som håller på att växa fram. Penningstarka ATP-pensionärer fullföljer intill döden sin medborgaruppgift att konsumera maximalt; så många bussresor och upplevelser som möjligt, roddmaskiner, senior workout, jakt på låga kolesterolvärden och hälsa medelst medikamenter.

Doften från »stugorna i skogen« som fyller läkarmottagningen står för en annan avståndsuppfattning. Många har inte varit i Stockholm. Världens centrum är det egna hemmanet, och insikten om livets realiteter kräver inte några längre resor. Det är en stor sak att åka till doktorn, något högtidligt. Kanske finns bil – eller att den enastående färdtjänstförmanen används – men lika troligt cykel eller moped. Det kan vara en Nordstjärna från 1940-talet eller Fram med Sachs motor från 1954.

Det är dessa äldre kvinnor som vinglande cyklar in till byn och där den motorburna ungdomen kan skrika »kåringjävlar« när den så nära som möjligt – för att skrämmas – fräser förbi på hypertrimmade Yamaha eller i maktberusande bilar. Redan i mina tonår var detta skogens folk omoderna och det pekades finger åt lantisarna som hade mopedhjälm i läder med runt cyklopp, öppet framåt. Efter det att lagen om mopedhjälm infördes blev ett alternativ att stoppa in vadd eller trasor mellan huvudet och hjälmen för att inte det farliga draget ska medföra förkylning och lunginflammation.

Doften står också för ett annat tempo, helt motsatt sjukvårdens prestationskrav och 20-minutersmoduler i tidbokningen. Det är en god träning för distriktsläkarens tålmod när avklädningsprocessen på undersökningsrummet rymmer oanade lager underkläder. Försöken att genskjuta patientens pillande med de evinnerligt små knäppena brukar skändligen misslyckas. Om stetoskopet sticks in mellan två frigjorda skjortknappar finns en farfarströja med ännu mindre knappar och forceras väl denna barriär kan man ge sig på att ett inre linne ändå omöjliggör auskultationen. För att inte tala om långkalsonger, i bästa fall avtagna under juli månad.

Det blir inte mer tid för att allt går vidare, bilarna snabbare, datorernas processorer blir kraftfullare och bredband införas. Att ha tid är en inre upplevelse

och den står inte i motsättning till att ha mycket arbete att utföra, vilket de jag talar om har haft. Men jag talar om den sista generationen, som inte vet vad jäkt är. Den lever kvar i 1950-talets mentalitet, där hästskjutsen på landet fortfarande var ett vanligt fortskaffningsmedel, och där hästen, utan att bli tillsagd, stannade utanför de hus längs vägen där den visste att husbonden gärna bytte några ord om väder och vind.

Inför dofter är det lätt att bli nostalgisk, romantisera en tillvaro som varit hård, strävsam, kanske grym. Ändå finns här kvaliteter som håller på att gå förlorade, och som är avgörande för människors hälsa och välbefinnande.

Är det övergripande målet för nuvarande samhällsordning, ökad tillväxt, förenligt med god hälsa hos medborgarna? Varför har modern medicin i så hög grad blivit den olja i maskineriet som möjliggör en utveckling, där stress, utslagning, ökade prestationskrav, psykosomatiska sjukdomar och bristande socialt nätverk leder till olycka och förtida död? Varför skolas vi läkare så lite till att bli samhällsförvandlare i det individuella patientmötet och i den offentliga debatten? Varför är vi i vår läkarroll, med kniv och receptblock, genteknik och högteknologisk diagnostik, nöjda med att ta hand om konsekvenserna; möjliggöra ett samhällssystem som står i uppenbar strid med människans biologiska och psykologiska behov?

KRÖNIKÖR: **Bengt Järhult**
distriktsläkare
vårdcentralen Bäckasinen, Ryd

Särtryck

Läkartidningen

När konsensus saknas om hur läkaren bör behandla, spelar den beprövade erfarenheten stor roll. Det 48-sidiga häftet innehåller 32 korta, praktiskt inriktade artiklar med anknytning till vårdens vardag och vänder sig till alla kliniskt verksamma läkare. Förutom diagnostik med terapi speglas goda exempel på prevention, ledningsfrågor och administration.

Priset är 55 kr.

Enligt min erfarenhet

Beställer härmed.....ex
av "Enligt min erfarenhet"

.....namn

.....adress

.....postnummer

.....postadress

Insändes till **LÄKARTIDNINGEN**
Box 5603
114 86 Stockholm

Faxnummer: 08-20 74 35

www.lakartidningen.se
under särtryck, böcker